

Pòrtic

Ferran Sáez Mateu

Acaçar la boira

**Una educació sentimental al Segrià
dels anys setanta**

Ferran Sáez Mateu

Acaçar la boira

Una educació sentimental
al Segrià dels anys setanta

Pòrtic

Primera edició: setembre del 2022

© Ferran Sáez Mateu, 2022

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-520-3

Dipòsit legal: B. 11.601-2022

Fotocomposició: Realització Planeta

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

ÍNDIX

Reconciliació	13
Fellini e noi	37
Els llibres i la vida	83
Flors i violes (de gamba)	133
Una canya que pensa	163
Salvatge Oest	199
Acaçar la boira	223

I

Passaven per damunt nostre els núvols dels anys setanta, els pardals dels anys setanta, els avions amb auxiliars de vol massa maquillades dels anys setanta. Dels anys setanta i també de finals dels seixanta —delimitar la infantesa, que no és res més que una manera lenta i incauta de mirar el món, resulta complicat—. Molts vells van morir amb la convicció d'estar perdent-se l'inici d'una gran festa plena d'objectes fascinadors comprats a Andorra. Abatuts, alguns van esperar fins a l'últim instant l'aparició del confeti del progrés, l'epifania de les coses modernes de plàstic, però ja entre quatre ciris, de cos present. No creiem que arribessin a descansar en pau: a la majoria els van amortallar amb una camisa de tergal.

Ara els ancians s'acomiaden una mica més contents, perquè el que queda de la vida, el que perviurà, resulta objectivament poc excitant. Tot és més aviat olioset, apesarat, decebedor: un món de mascaretes que realcen l'halitosi, un puritanisme de consoladors i ansiolítics, un horitzó depriment de comparadors d'assegurances, acrònims en anglès i vídeos de gatets, la sentor equívoca del menjar reescalfat que ens ha portat a casa un esclau en bicicleta, les transaccions

emocionals digitalitzades, la megafonia monòtona dels centres comercials i dels tanatoris, els regals de l'amic invisible del geriàtric, entre orinals, entre ventositats, entre promocions irresistibles de paorosos aparells ortopèdics. Paga poc la pena, i això no deixa de ser una bona notícia per als moribunds del segle XXI i per als qui estem més o menys a prop de ser-ho.

Però llavors arribava l'estiu i es veien encara moltes cuques de llum als marges de les carreteres. També ovis. Els seus ocupants duïen una granota ajustada de paper d'alumini i eren molt murrís. Segurament fumaven ros mentolat. Sobrevolaven la Granja d'Escarp, la nostra realitat petita i encapsulada en un altre temps, al límit entre el Segrià i l'Aragó, al Salvatge Oest, provant d'esquivar les cuques de llum, els núvols, els pardals i les auxiliars de vol massa maquillades que viatjaven a la panxa dels avions lluents. La gent començava a tenir ganes de divorciar-se, i per postres, si n'hi havia a la carta, demanaven sempre un pijama. Sartre deia que el marxisme era la ideologia insuperable d'aquell temps, mentre els mobles modulars de metacrilat triomfaven entre les classes subalternes de la perifèria de les ciutats.

Com que la gent s'amoïnava per coses diferents de les que uns anys abans havien neguitejat els pares o els avis, alguns creien estar presenciant un progrés irreversible de la naturalesa humana, una millora, fins i tot una redempció. L'ús domèstic del bicarbonat, en canvi, declinava visiblement. La vida seguia, tot i que en una versió abreujada i una mica aclaparada per les circumstàncies i pel volum dels televisors dels bars, accelerada sense cap raó que ho justifiqués. Aquella existència confusa i alegrement desorientada dels anys setanta va tenir un efecte positiu entre els nens de la nostra generació: observar amb estupor la irresponsabilitat

dels adults i la pretensiosa estultícia ambiental accelerava la nostra maduresa per una simple qüestió de supervivència. Els instints s'activen per les coses més inesperades.

A la vora dels masos de pedra seca s'hi podia veure algun 850 Sport de color carabassa metallitzat, com una aparició sobrenatural enmig del secà. Aquell dilluns —perquè era dilluns— el seu propietari tenia ressaca: el dia anterior havia abusat del *pilé 43* a la discoteca Florida de Fraga. Agafava el xapo amb un aire de consternació i es considerava alguna cosa més que un simple àtom de la cultura de masses. No, en realitat era un veritable pioner de la postmodernitat incipient, malgrat dur encara un mocador amb quatre nusos al cap. Drogar-se representava llavors un gran pas endavant, una superació dialèctica de les contradiccions del sistema, i a totes les converses calia explicar sempre, didàcticament, que l'erotisme no tenia res a veure amb la pornografia.

Per als nens i els vells, aquella època bigarrada i absurda, desacomplexadament ridícula, va ser un gran espectacle. Per a les àvies potser no tant. Quan ballaven entre elles als envelats de la festa major —encara de dia, rígides, amb una expressió severa—, presentien una catàstrofe imminent relacionada amb els canvis culturals i el previsible final de la Guerra Freda (es van anticipar intuïtivament a Emmanuel Todd, a Lyotard, fins i tot a Fukuyama). Indiferent, fins i tot displicent, el crepuscle semblava voler dir cada dia alguna cosa important que no vam saber interpretar mai —i segur que no era cap obvietat rutinària—. Es produïa llavors un silenci especial. No era una simple absència de decibels, no, sinó un silenci estranyament dens, ple de sobreentesos simbòlics i d'absències semiòtiques, com l'acabament de les sonates de Scriabin o els instants previs a una execució. Tot adquiria de cop i volta una coloració solemne i ben perfila-

da, un cromatisme si fa no fa d'Escola d'Olot. Ara valdrien molts diners, aquells crepuscles i aquell silenci de finals dels seixanta o de començaments dels setanta, perquè els crepuscles ja no són el que eren.

Un dia, de cop i volta, arribaven les amenitats de la primavera, i al cap d'un temps les de la tardor. Abans d'ajocar-se a les branques més protegides dels arbres, els ocells feien una gran piuladissa col·lectiva de naturalesa suprahistòrica, orgullosament intemporal, però també atenta als canvis socials: eren temps de manifestacions, i els pardals més joves i influenciables ho sabien. Tothom volia ser modern. Els adolescents cantussejaven cançons en anglès inventat i cometien la imprudència de pensar que el sexe havia deixat de ser una pulsó excitantment obscura, secreta, una força residual de la naturalesa que no s'havia de barrejar per res del món amb els romanços didàctics que hem esmentat abans. Els pederastes de l'època —els pederastes són molt adaptatius i es van reinventant per passar desapercebuts— els van acabar convencent que el desig era una cosa emparentada borrosament amb la higiene, una cosa que calia *resoldre* (amb ells, naturalment). Sort del viso de Laura Antonelli a *Malizia*. Des del punt de vista filosòfic, aquell viso representava un atavisme provocador. Era una arma lúbrica, voluptuosa, que apuntava a la zona de flotació de les veritats d'un materialisme dialèctic que havia optat per la pornografia blanquinosa i clínica dels danesos o dels suecs.

Alguns vells encara sabien fer vesc, i quan arribava el temps també arreplegaven formigues alades per fer-les servir d'esquer dels peixos de riu. Aquestes i altres activitats ja tenien llavors un aire agònic i forçat, una cosa massa rural d'encenedors de metxa, roba per anar de putes a la capital i vinassa tèrbola per fer baixar l'arengada.

Passaven per damunt nostre els núvols dels anys setanta, sí, i els contemplàvem envoltats pel silenci dens d'un crepuscle luxós, esperant veure algun ovni quan s'acabés de pondre el sol. Els més grans demanaven un Lumumba a la discoteca i albergaven vagues esperances de futur relacionades amb l'amor lliure, la moda *camp*, les oposicions al cos d'agents postals i els cursets per correspondència. A aquelles altures de la història d'Occident, alguns ja sabien que portar un escuradents penjant dels llavis o una pinta d'alumini a la butxaca del darrere dels pantalons acampanats era de mal gust, però el duïen igualment. Aquesta tensió moral estava emparentada possiblement amb la visió dialèctica de la història, que llavors era hegemònica, i potser també amb la gran quantitat d'animals embalsamats que s'exhibien damunt del televisor als restaurants populars.

Abans hem fet constar en acta que la infantesa només és una manera lenta i incauta de mirar el món, i ho repetirem tantes vegades com calgui. El fet explica potser que un capvespre de finals de la tardor o de començaments de l'hivern del 1968, quan només teníem quatre anys, provéssim d'acaçar la boira amb la intenció de veure què hi havia al final, d'enxampar algun artefacte misteriós amb molts piuets, d'entendre'l. Aquesta vocació més o menys extravagant va persistir, i encara dura. Amb el temps, la vida ens va portar a explicar coses a les aules, a fer llibres, a escriure als diaris. Però tot va començar aquell dia opac de finals de la tardor o de començaments de l'hivern del 1968 provant d'acaçar la boira a la carretera que anava de la Granja d'Escarp a Lleida passant, en aquest ordre precís per Seròs, Aitona, Soses i Alcarràs, on sempre hi havia algun gos mort al voral. Es tractava d'un neguit com un altre, només d'això. No cal magnificar-lo, però tampoc actuar com si no hagués existit.

En començar la pesta del 2020, ens va semblar que calia endreçar i passar en net tots aquests records desdibuixats, com si fossin antics exercicis escolars —o potser velles factures, tot i que el símil és menys líric—. Els esguerradets amb malalties cròniques teníem certes possibilitats d'anar a parar a l'altre món d'una manera expeditiva i més aviat sòrdida, sense ni tan sols gaudir de la satisfacció *post mortem* d'un enterrament digne. Parlo del març, de l'abril, dels dies desfigurats del confinament dur de l'any 2020. Són dos o tres mesos que no constaran en acta perquè estan associats a temps massa tristos. D'aquí a uns anys potser s'idealitzaran i se'n farà alguna sèrie i tot: una maceració de la realitat com una altra. La memòria col·lectiva és ben bé això: una manera d'amorosir circumstàncies, de passar el ribot per damunt de la superfície aspra dels fets, de polir-los en un sentit o en un altre. L'apuntament de la memòria individual, la construcció de nosaltres mateixos, es basa, en canvi, en els mecanismes obscurs, viscosos i erràtics que descriuen les anomenades *novelles de formació*. Són implacables, aquests mecanismes: no tenen escapadòria. La viscositat és justament el que proporciona feina als psicoanalistes i, en el pitjor dels casos, quan la cosa ja no té remei, als criminòlegs.

—No l'entenc. A què es refereix?

—A la manera com ens acabem contemplant íntimament al mirall, al difícil procés d'homologació o d'acceptació de la nostra pròpia identitat.

—I per què creu que és «obscur i viscos», aquest procés?

—Potser perquè sovint, sobretot de joves, el que veiem no ens agrada i ho refem com bonament podem.

—Vol dir que ens mentim a nosaltres mateixos...

—No, no, això és impossible: és com provar de suïci-

dar-se contenint la respiració. Si existís la possibilitat real de mentir-nos a nosaltres mateixos, tot resultaria ben fàcil i plaent, i la pau regnaria al món. El que fem, en realitat, és canviar de mirall amb la insensata intenció de contemplar-hi alguna altra cosa millor, o que, si més no, resulti més fàcil de gestionar. Però no hi ha mai sort, mai, i potser justament per això ens convertim en persones adultes.

—I el neguit?

—El neguit ens recorda que abans de ser persones adultes miràvem el món d'una altra manera...

—... *lenta i incauta*.

—Veig que està atent.

En aquell moment crític de la pandèmia escrivíem un assaig sobre el concepte d'intimitat entesa com a detonant de la mentalitat moderna, tot i que, ateses les noves i insòlites circumstàncies, l'evocació literària semblava un objectiu més urgent o peremptori —i també, d'una manera més difícil d'explicar i de justificar, *salvífic*—. Al final, però, ho vam deixar de banda perquè amb les classes virtuals i la feina addicional que implicaven —la universitat no es va aturar ni un minut— n'estàvem farts, de la pantalla de l'ordinador i, en general, de totes les pantalles i pantalletes de l'univers. No, no teníem ganes d'escriure. A més, quin sentit té explicar una cosa que li passa *a tothom*, sense excepcions? Hi ha una literatura que es basa justament en el prestigi de la llunyania, sigui en l'espai o en el temps, i tot allò estava encara torbadorament, enganxifosament a prop.

Hi havia, tanmateix, el compromís íntim amb unes vivències remotes amb les quals, passats els anys, ens havíem reconciliat. De cop i volta ens vam adonar que, efectivament, portàvem tota la vida acaçant la boira, la mateixa boira mis-

teriosa, i no només pel fet d'haver nascut a la Granja d'Escarp, al Segrià, a l'oest de l'oest. Hi havia un neguit que calia explorar, perquè resulta que aquella inquietud ens ha acompanyat sempre i segurament ens contemplarà —distreta, indiferent— mentre passem avall. Rellegeixo la frase que acabo d'escriure, tot constatant que la paraula *neguit* potser no és l'adequada. No, en realitat la cosa se situava aproximadament —i hi continua estant— a mig camí entre la curiositat i el desassossec, però amb un paisatge de fons de candidesa que encara complicava més les coses. A més, la paraula *desassossec* porta sense remei a l'univers de Pessoa; és inevitable. Però això preferim *neguit*.

Potser vam començar a escriure, o a fer música, o a llegir llibrots estranys, com a conseqüència d'aquell neguit sense direcció. Potser sí o potser no: els humans tendim a repensar-nos acomodaticiant, a recapitular passant sempre el prudent ribot que hem esmentat abans amb la intenció d'allisar unes arestes que sovint no tenen cap lògica. Val a dir que les perles es formen exactament així: a l'ostra li entra un granet de sorra i, com que li fa nosa, el recobreix amb una bellíssima esfera de nacre, capa rere capa. La perla neix doncs d'un neguit, d'un cert desfici, si és que la bestiola en qüestió pot arribar a experimentar-lo. En el cas de les perles cultivades, aquest neguit s'indueix de manera artificial: només calen unes pinces i una certa perícia, tal com hem vist, mig endormiscats, en alguns documentals que fan després de dinar. L'assumpte ens portaria de patac a xipollejar dins d'aquesta metàfora de les perles, com fan els poetes primerencs, els psicoanalistes lacanians i els bons comercials. Ara, per exemple, acabariem decretant sense remei una espècie de dicotomia ampullosa entre el *neguit natural* inherent a l'assagisme i el *neguit induït* de la ficció que...

—Doncs jo ho trobo interessant, això que diu. De fet, una novel·la o una pel·lícula de por són una forma de neguit induït, mentre que...

—No, no, escolti: deixem-ho en aquest punt i així no prendrem mal, home.

—Crec que aquest llibre l'està plantejant malament, la veritat.

—Doncs quan arribin les galerades ja li trucaré i potser canviarem alguna cosa a partir dels seus consells.

—Veig que s'ho pren amb ironia, però crec realment que s'equivoca.

El resum de tot plegat, al cap i a la fi, és ben senzill: abans de passar avall, tots haurem transitat un segment de temps mentre serpentejàvem per alguns espais. Bé, en el nostre cas, no gaires: en general, només hem viatjat per obligació, i queixant-nos sempre del cafè dels hotels. Aquest trànsit tan breu el va resumir en un sol vers l'últim Vinyoli, ja molt alcoholitzat, a començaments dels anys vuitanta: «Perquè sent tan a prop bolquer i mortalla...» (impressionant imatge on el color blanc juga el paper del color negre). Mentrestant, han anat passant coses —si fa no fa, les coses que li passen a tothom—. Això és tot. Aquesta constatació porta a algunes idees il·lusòries, com ara considerar que l'allargassament del segment temporal —la longevitat— o de l'espacial —els quilòmetres recorreguts— ens redimiran de la nostra condició inicial, o que fins i tot ens atorgaran un paper més digne en el si de l'auca. Aquest és potser l'origen d'un vell i capficat malestar literari que s'ennuega en l'exotisme o bé en la seva absència. Nosaltres no ens hem bellugat gaire, si més no en un sentit físic: ens hem limitat a acaçar la boira, a avançar uns metres i aturar-nos de tant en tant, dubitativament, tot

constatant que allò potser no tenia sentit, i això és el que volem explicar en aquest llibre.

Un nen no té motiu per saber-ho, però un adult sí: acaçar la boira implica un moviment inútil perquè parteix d'un propòsit irrealitzable. Això no significa que sigui vitalment superflu. És potser l'única cosa que atorga alguna coherència a la nostra existència i a la d'altres persones que també s'han vist sacsejades pel mateix neguit; en coneixem unes quantes. Hem dut a terme aquesta activitat absurda, però no estúpida, des de ben petits; exactament des de que teníem quatre anys. Això ja ho hem comentat abans i ho acabarem d'explicar detalladament tot just al final d'aquest paper; a veure si així podem mantenir una mica la tensió narrativa i l'editor no ens renya.

—Vol dir que no seria millor explicar-la aquí, al començament, aquesta història truculenta de quan vostè tenia quatre anys?

—I per què pressuposa que és truculenta?

—Home...

—Doncs no, no és cap història truculenta. És una història real, amb testimonis i tot, i l'explicarem al final.

—D'acord, d'acord.

Parlant de trajectes vitals, de moviments, de viatges, ens ve ara al cap l'inici dels *Tristos tròpics* de Claude Lévi-Strauss: «Odio els viatges i els exploradors. I vet aquí que em dispo a contar les meves expedicions». També rememorem d'una manera molt precisa l'edició original francesa de Plon, subratllada per una persona que no coneixíem ni arribarem a conèixer mai, un volum agradablement rebregat que vam comprar al Mercat de Sant Antoni un diumenge d'hivern de

l'any 1983 per cinc duros. Aquest llibre va quedar abandonat com un gos al número 12 del passatge de Marimon de Barcelona, a Sant Gervasi, la tardor del 1984. Potser va retornar al Mercat de Sant Antoni. Aquesta possibilitat, perfectament real, ens sembla ara molt excitant.